

بررسی تأثیر فعالیت‌های فوق برنامه درسی بر عملکرد اجتماعی، تحصیلی و عاطفی دانش

آموزان مقطع ابتدایی

مریم اصفهانی^۱، مهناز محبی^۲

۱. گروه آموزش علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

۲. آموزگار ابتدایی منطقه ۱۸ آموزش و پرورش تهران، ایران.

فصلنامه راهبردهای نو در روان‌شناسی و علوم تربیتی، دوره هفتم، شماره بیست و ششم، تابستان ۱۴۰۴، صفحات ۶۴-۷۴

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر فعالیت‌های فوق برنامه درسی بر عملکرد اجتماعی، تحصیلی و عاطفی دانش‌آموزان مقطع ابتدایی از دیدگاه معلمان انجام شده است. این تحقیق از نوع توصیفی-پیمایشی می‌باشد که در آن رابطه بین متغیرها بر اساس اهداف تحقیق تحلیل می‌شود. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه معلمان مقطع ابتدایی شهر اردبیل در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۲ است که تعداد آن‌ها ۱۸۲۰ نفر گزارش شده است. با استفاده از فرمول کوکران، تعداد ۳۶۲ نفر به عنوان نمونه آماری انتخاب شدند و روش نمونه‌گیری به صورت تصادفی طبقه‌ای انجام گردید. ابزار گردآوری اطلاعات در این پژوهش پرسشنامه محقق ساخته بوده است. تجزیه و تحلیل اطلاعات ابتدا به صورت توصیفی انجام شد که شامل محاسبه میانگین، انحراف معیار و ... می‌باشد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم افزار SPSS و آزمون‌های تی تک‌نمونه‌ای و تی برای دو گروه مستقل استفاده شده است. نتایج تحلیل‌ها نشان داد که فعالیت‌های فوق برنامه با عملکرد تحصیلی، اجتماعی و عاطفی دانش‌آموزان رابطه معناداری دارد، به طوری که با افزایش فعالیت‌های فوق برنامه، عملکرد تحصیلی، اجتماعی و عاطفی دانش‌آموزان نیز بهبود می‌یابد. همچنین، نتایج نشان داد که تأثیر فعالیت‌های فوق برنامه بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان دختر و پسر متفاوت است، به گونه‌ای که دختران در مقایسه با پسران عملکرد تحصیلی بهتری دارند. در بررسی تأثیر فعالیت‌های فوق برنامه بر عملکرد اجتماعی دانش‌آموزان دختر و پسر، مشخص شد که پسران در مقایسه با دختران عملکرد اجتماعی بهتری دارند. همچنین، در بررسی عملکرد عاطفی، نتایج نشان داد که دختران نسبت به پسران از عملکرد عاطفی بهتری برخوردارند.

واژه‌های کلیدی: فعالیت‌های فوق برنامه درسی، عملکرد اجتماعی، عملکرد تحصیلی، عملکرد عاطفی، دانش‌آموزان.

مقدمه

آموزش و پرورش به عنوان يکي از ارکان اصلي جوامع بشري، نقشي اساسي در تربيت نسل آينده و آماده سازي افراد براي اجراي نقش هاي مختلف در جامعه ايفا مي کند. نظام آموزشي هر جامعه با ارائه برنامه هاي درسي و فعاليت هاي آموزشي، زمينه را براي رشد و شکوفائي استعدادهاي دانش آموزان در ابعاد مختلف فراهم مي کند. در کنار برنامه هاي درسي رسمي، فعاليت هاي فوق برنامه نيز به عنوان بخش جدائي ناپذيري از نظام آموزشي، فرصت هاي متنوعي را براي يادگيري و رشد دانش آموزان در زمينه هاي مختلف علمي، فرهنگي، هنري، ورزشي و اجتماعي فراهم مي کنند. در حقيقت يکي از وظائف اصلي نظام تعليم و تربيت در هر جامعه، فراهم کردن زمينه و فرصت هاي مناسب يادگيري به منظور رشد و شکوفائي استعدادهاي گوناگون و متنوع دانش آموزان است. علاوه بر نيازهاي متنوع دانش آموزان، نيازهاي برخاسته از شرايط خاص فرهنگي اجتماعي در ابعاد ملي و محلي و هم چنين اقتضائات بين المللي، نظام هاي آموزشي را با چالش جدي روبه رو نموده است. هر کشور بنا بر ديدگاه ها و رويکردهاي حاکم بر نظام برنامه ريزي درسي و آموزشي با شيوه هاي متفاوت به دنبال تدابير مناسب براي مواجهه با چالش هاي فوق مي باشد. يکي از راه هاي برون رفت از اين چالش ها طراحي مناسب فعاليت هاي فوق برنامه براي پاسخگويي به نيازهاي آموزشي دانش آموزان به لحاظ نوعي آزادي عمل و قدرت انتخاب، انجام کار گروهي، وجود انعطاف و ساير ويژگي هاست. فعاليت هاي فوق برنامه، مجموعه اي از تجارب، فعاليت ها و فرصت هايي است که در درون يا خارج از کلاس درس طراحي و اجرا مي شوند و اهدافي نظير رفع نارسائي هاي برنامه درسي، غني سازي برنامه ها به منظور تعميق يادگيري، توجه به استعدادها، نيازها و علايق متفاوت شاگردان، کمک به پرورش توانايي هاي فردي آنان را دنبال مي کند و به دگرگون ساختن محيط آموزشي و تبديل آن به محيط پرنشاط و پويا مي انجامد. از سويي ديگر سبب آماده ساختن فراگيران براي ايفاي نقش ها و مسئوليت هاي اجتماعي مي گردد و مشارکت در توسعه مستمر موفقيت هاي زندگي را در پي دارد (احمدی، ۱۳۸۴). فعاليت هاي فوق برنامه به عنوان راهکاري براي بهبود نظام تعليم و تربيت شناسايي شده است. موفقيت فعاليت هاي فوق برنامه علاوه بر علايق دانش آموزان بستگي به عواملی چون ديدگاه مديران و دبيران مدارس دارد؛ چراکه اين افراد با برنامه ريزي و هدايت فرايندهاي متنوع آموزشي و غير آموزشي، دانش آموزان را در رسيدن به اهداف آموزشي و تربيتي ياري مي کنند. فعاليت هايي چون تحقيق و آزمايش، بازديدهاي علمي، کنفرانسها، مسابقات و ... موجب تعميق يادگيري و پيشرفت تحصيلي مي شود. مباحث مرتبط با تأثير فعاليت هاي فوق برنامه درسي بر عملکرد اجتماعي، تحصيلي و عاطفي دانش آموزان امري اساسي و حياتي در حوزه آموزش و پرورش محسوب مي شود. اين موضوع نه تنها به عنوان يک راهبرد تدريس نوين، بلکه به عنوان يک مجموعه از فعاليت ها و تجارب افزوده جهت تقويت عملکرد اجتماعي، تحصيلي و عواطفی دانش آموزان شناخته مي شود. به سخني ديگر در دنياي امروز، تنوع و پيچيدگي فراواني از چالش ها و فشارها بر دانش آموزان وارد مي شود. اين شرايط نيازمند راهکارهاي متنوعي هستند تا دانش آموزان بتوانند با موفقيت به اين چالش ها پاسخ دهند. فعاليت هاي فوق برنامه درسي به عنوان يک ابزار تأثيرگذار، فرصتي فراهم مي آورند که علاوه بر ارتقاء علمي، به جوانان کمک کنند تا در جوانه هاي هويتي و اجتماعي خود نيز رشد کنند. اين فعاليت ها نه تنها به دانش آموزان کمک مي کنند که مطالب درسي را بهتر فهميده و يادگرفته، بلکه مهارت هاي زندگي و مديريت عواطفی را نيز تقويت مي کنند. بسياري از روان شناسان بر اين باورند

که رشد ناکافي مهارت های اجتماعي نقش بسزايي در ناکامي و شکست های آتي کودکان دارد. کودکانی که توانايي های ضروري برای کارکردهای بين فردی مؤثر را ياد نگرفته اند؛ پرخاشگر، تندخو و منزوی هستند و موردتفر ديگران قرارگرفته و توان همکاری مؤثر با ديگران را ندارند و به شدت در معرض خطرات جسمي، روحي، اخراج از مدرسه و غيره می باشند (مسوني^۱، ۲۰۱۱). بنابراین سازگاري و هماهنگ شدن با خود و محيط پيرامون خود برای هر موجود زنده ای ضرورتي حياتي است، تلاش روزمره آدميان همگی بر حول محور سازگاري دور می زند. هر انسان هوشيارانه يا نا هوشيارانه می کوشد، نيازهای متنوع و گاه متعارض خود را در محيطی که در آن زندگی می کند، برآورده سازد. در شکل گيري سازگاري اجتماعي عواملی چون شيوه های تربيتي، عوامل آموزشگاهی، ارزش ها و اعتقادات حاکم، گروه همسالان، خانواده و آموزش و پرورش مؤثر است (ظهيري زاده، ۱۳۸۲). یکی ديگر از عوامل متأثر از برنامه های فوق برنامه درسي پيشرفت و افت تحصيلي دانش آموزان است. از ديرباز مساله از بين بردن افت آموزش يا پيشرفت تحصيلي مورد بحث و تفحص متخصصان تعليم و تربيت بوده و همواره در پی آن پيشنهادهات، راهکارها و سياست هایی به همين منظور وجود داشته تا بتواند جلوی اين معضل فرهنگي را گرفته و استفاده بهينه از امکانات مالي و منابع محدود کشور به عمل آيد تا شايد برای هميشه اين مشکل اساسي آموزش زدوده شود و ديگر شاهد بيهوده هدر رفتن بودجه های نظام آموزشی خود نباشيم. به عبارتي ديگر زندگی تحصيلي، یکی از مهم ترين ابعاد زندگی اشخاص است که بر ساير ابعاد زندگی تأثير فراوان دارد. در اين بين یکی از مسائل و مشکلات اساسي زندگی تحصيلي افراد و نظام آموزشی هر کشور، مساله ي افت تحصيلي و پايين بودن سطح عملکرد تحصيلي دانش آموزان و دانشجويان آن کشور است (بيگدلي و بابايي^۲، ۲۰۲۳). اين پديده، علاوه بر زيان های هنگفت اقتصادي، سلامت رواني فراگيرندگان را مخدوش می نمايد. منظور از افت تحصيلي، کاهش عملکرد تحصيلي درسي فراگيرنده از سطح رضاي بخش به سطح نامطلوب است. عوامل مختلفی بر عملکرد تحصيلي افراد تأثير می گذارند که متخصصان تعليم و تربيت آن ها را به چهار دسته شامل عوامل فردی، عوامل آموزشگاهی، عوامل خانوادگی و عوامل اجتماعي تقسيم کرده اند (محمدي، ۱۳۸۹). در هر نظام آموزشی ميزان عملکرد تحصيلي یکی از شاخص های موفقيت در فعاليت های علمي است. موفقيت دانش آموزان در زمينه تحصيلي، یکی از عوامل سازگاري اجتماعي است. اين گروه از دانش آموزان در روابط اجتماعي کمتر دچار مشکلي می شدند. همچنين پيشرفت تحصيلي دانش آموزان یکی از شاخص های مهم در ارزشيابي آموزش و پرورش است و تمام کوشش ها و کشش های اين نظام، در واقع جامعه عمل پوشاندن بدین امر تلقی می شود به عبارتي جامعه به طور ويژه نظام آموزش و پرورش نسبت به سرنوشت کودک، رشد و تکامل موفقيت آميز و جايگاه او در جامعه، علاقه مند و نگران است. وجه مخالف پيشرفت تحصيلي افت تحصيلي است که به شيوه های گوناگون همچون عدم موفقيت دانش آموزان در دستيابي به اهداف مقاطع تحصيلي مربوط، مردودی و تکراري پايه های تحصيلي، ترک تحصيل زودرس و بيکاري و بلا تکلفی خود را نشان می دهد. پيشرفت تحصيلي در گرو عوامل بي شماری است که می توان آن ها را در دو مقوله کمی عوامل مربوط به تفاوت های فردی و عوامل مربوط به مدرسه و نظام آموزش و پرورش بررسی کرد. به عبارتي پيشرفت تحصيلي گاه به

¹ Massoni² bigdeli, & babaei

علت خصايص، ويژگي های شخصيتي و شاخص های ذهني، اجتماعي، عاطفي، خود دانش آموزاست که مي تواند متأثر از عوامل مربوط به خانواده نيز باشد و گاه از کارکردهای مدرسه و نظام آموزش و پرورش نشأت بگيرد. البته اين دو حدي با يکديگر در تعامل اند (ارک و شکري^۱، ۲۰۲۰). پرورش بعد عاطفي وجود فرد، همواره از نظر روانشناسان و مربیان امری مهم تلقی شده است. همچنان که آیات و روايات و مباحث تربيتي اسلام نيز آن را مورد توجه کامل و دقيق قرار مي دهد و رهنمودهای ارزشمندی را ارائه مي کند. آیاتي که از مؤدت، محبت و عداوت انعطاف و متفاوت، طمأنينه، اضطراب و حب جمال و زيبايي و مانند آن سخن مي گوید مي تواند به بعد عاطفي (با مفهوم عام آن) ناظر باشد، هرچند به مواردی چون عداوت و قساوت عنوان عاطفه دادن از باب لازم لاينفک بودن آن ها با صفات متضادشان چون محبت و عطوفت است^۲ (اتابکي، ۱۳۹۳). تربيت عاطفي به معنای هدايت و کنترل عواطف و احساسات و شکوفاسازی و بهره گيري به موقع از آن ها در جهت مطلوب يعني خير و سعادت انسان است. واتسون و کلارک عواطف و هيجانان را به اين شکل تعريف کرده اند: «عواطف و هيجانان عبارت اند از سيستم های واکنشي که ماهيت فيزيولوژيکی - رواني، اما يکپارچه و يگانه دارند (واتسون و کلارک، ۱۹۹۴؛ سهرابي، ۱۳۸۸).

دانش آموزان مقطع ابتدایی در دوره ای حساس از رشد و تحول خود قرار دارند و در اين دوره، پایه های بسياری از رفتارها، مهارت ها و باورهای آن ها شکل مي گيرد. مشارکت در فعاليت های فوق برنامه در مقطع ابتدایی مي تواند نقش موثري در شکل گيري شخصيت و هويت دانش آموزان، آماده سازی آن ها برای چالش های آینده و کمک به رشد و شکوفايي استعدادهای آن ها در ابعاد مختلف داشته باشد. تحقيقات متعددی نشان داده اند که مشارکت در فعاليت های فوق برنامه، فوايد بي شماری برای دانش آموزان دارد. اين فوايد شامل ارتقای عملکرد تحصيلي، افزايش مهارت های اجتماعي، تقويت خلاقيت، بهبود سلامت روان و افزايش عزت نفس مي شود (ونگ و اکلس^۳، ۲۰۱۵؛ آقا و آقايي^۴، ۲۰۱۷؛ لارسون و وينسلر^۵، ۲۰۱۱) با توجه به اهميت فعاليت های فوق برنامه در دوران ابتدایی و محدود بودن تحقيقات در اين زمينه، پژوهشي با هدف بررسی تأثير اين فعاليت ها بر عملکرد اجتماعي، تحصيلي و عاطفي دانش آموزان مقطع ابتدایی ضروري به نظر مي رسد. خوبي و همکاران در سال (۱۴۰۲) در پژوهش خود تأثير فعاليت های فوق برنامه را بر عملکرد اجتماعي و تحصيلي دانش آموزان مورد رصد قرار داده اند و به اين نتيجه دست يافتند که فعاليت های مذکور نقش بسزايی بر رشد همه جانبه دانش آموزان خواهد داشت. اسدزاده (۱۳۹۹) در پژوهشي کاربردي با عنوان طراحی الگوی برنامه درسي فعاليت های فوق برنامه برای دانش آموزان دوره دوم ابتدایی با تأکيد بر آموزش محيط زيست و هدف تبیین عناصر برنامه درسي فعاليت فوق برنامه با تأکيد بر آموزش محيط زيست برای دانش آموزان دوره دوم ابتدایی انجام

¹ Orc & Shokri

۲. وَإِذَا قَالَ رَبُّكَ: لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ أَتَعَذِّبُنَّكُمْ. وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا (احقاف، ۱۵). اهميت شکرگزاری در تربيت عاطفي

فَلَا تَذَعَبْنَهُنَّ وَأَتَّقِيَّ عَلَيْهِنَّ كَرِيمًا (روم، ۳۱) اهميت مهرباني و عطف در تربيت عاطفي

وَإِنْ أَحْسَنْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ (اعراف، ۱۲۸) اهميت نیکوکاری در تربيت عاطفي

وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَسُبُّوا اللَّهَ عَدُوًّا بِغَيْرِ عِلْمٍ. كَذَلِكَ زَيْنٌ لَهُمْ أَعْمَالُهُمْ فَهُمْ بِهَا مُشْرِكُونَ (بقره، ۹۸) اهميت احترام به عقايد ديگران در تربيت عاطفي

³ Wang, & Eccles

⁴ Agha, & Aghaee

⁵ Larson, & Winsler

داده است. بر این اساس با مطالعه و بررسی اسناد و مدارک برنامه درسي فعاليت فوق برنامه برخي از کشورها الگوي، برای برنامه درسي مذکور استخراج شد سپس از نظر متخصصان و معلمان دوره دوم ابتدائي اعتبار سنجي شد. جامعه آماری این پژوهش شامل کليه متخصصان برنامه درسي و معلمان دوره دوم ابتدائي شهرستان میاندوآب (۳۵ متخصص و ۴۴۵ معلم) بود که از این میان با استفاده از جدول مورگان ۲۱۰ معلم به شیوه نمونه گیری تصادفی ساده به عنوان نمونه پژوهش انتخاب شد. برای جمع آوری داده ها از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شد. سپس جهت تجزیه و تحلیل داده ها از روش های آمار توصیفی (فراواني، درصد فراواني) و در آمار استنباطی (آزمون خی دو) استفاده شده است. نتایج پژوهش نشان داد که بیش از ۹۰ درصد متخصصان برنامه درسي و معلمان دوره دوم ابتدائي ویژگی های اهداف، محتوا، راهبردهای یاددهی-یادگیری و ارزشیابی را در الگوی مذکور تائید نموده اند. رودکی (۲۰۱۰) در پژوهش خود با عنوان تاثیر فعاليت های فوق برنامه بر بهبود عواطف دانش آموزان به این نتیجه رسید فعاليت های فوق برنامه آمیخته با تئوری های روان شناختی می تواند فرایندهای درمانی بهبود عواطف دانش آموزان را بیماید. سرما^۱ (۲۰۱۱) در پژوهشی با عنوان طراحی برنامه درسي آموزش محیط زیست در قالب برنامه درسي فوق برنامه از طریق نهادهای آموزشی نشان داد: به منظور ارتقا کیفیت آموزش محیط زیست باید با افزایش آگاهی، دانش و مهارت، نگرش مثبت و تعهد به محیط زیست را در دانش آموزان پرورش داد؛ و این نیازمند تغییراتی درسیاست های آموزشی و گنجاندن مؤلفه های آموزش محیط زیست در برنامه درسي و محتوای آموزشی است. باربر^۲ (۲۰۱۲) در پژوهشی با عنوان اثربخشی فعاليت های فوق برنامه بر عملکرد دانش آموزان به این نتیجه رسید آثار مثبت فعاليت های فوق برنامه متعدد است از آن جمله می توان به: احساس لذت از کنار هم بودن، ایجاد اعتماد به نفس، ایجاد روحیه جمعی، رفاقت، بهبود عملکرد در مدرسه، بهبود مهارت ها، شناخت بیشتر، حل مشکلات و اخذ تصمیمات مدیریتی اشاره کرد. اسلوبوسکی^۳ (۲۰۱۳) در پژوهش خود تحت عنوان بررسی اثر فعاليت های روزمره دانش آموزان بر سیستم مغزی و رفتاری به این نتیجه رسیده است که فعاليت های فوق برنامه می توان تاحدی باعث بروز رفتارهای مثبت از جمله بهبود روابط، عواطف و همچنین بهبود در عملکرد تحصيلی دانش آموزان شود. سواتیا^۴ (۲۰۱۵)؛ مشارکت در فعاليت های فوق برنامه به رشد اعتماد به نفس دانش آموزان به راه و روشی بهتر که در روند تحصيلی آنها ضروری است، کمک می کند. اعتماد به نفس در مطالعات تحصيلی یک عنصر ضروری در موفقیت تحصيلی است و تقریباً بدیهی به نظر می رسد که تعامل دانش آموزان در فعاليت های فوق برنامه، تاثیر مثبتی بر عملکرد تحصيلی دانش آموز دارد.

¹ Sarma

² Barber

³ Slobovskiy

⁴ Swati

روش پژوهش

تحقیق حاضر یک مطالعه توصیفی-پیمایشی است که در آن رابطه میان متغیرها بر اساس هدف تحقیق تحلیل می‌گردد. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه معلمان مقطع ابتدایی شهر اردبیل در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۲ است. بر اساس گزارش اخذ شده از اداره آموزش و پرورش، تعداد این معلمان ۱۸۲۰ نفر گزارش شده است. از میان این تعداد، با استفاده از فرمول کوکران، تعداد ۳۶۲ نفر به عنوان نمونه آماری انتخاب شدند که از این تعداد ۱۵۲ نفر مرد و ۲۱۰ نفر زن می‌باشند. روش نمونه‌گیری به صورت تصادفی طبقه‌ای انجام شد. برای گردآوری اطلاعات از پرسشنامه‌ای محقق ساخته که متغیرهای فرضیه پژوهش را سنجیده است، استفاده شد. این پرسشنامه دارای ۴۸ سؤال در طیف لیکرت است و ابعاد عاطفی، تحصیلی و اجتماعی متأثر از فعاليت‌های فوق برنامه درسی را از دیدگاه معلمان بررسی می‌کند. در این پرسشنامه، سؤالات ۱ تا ۳۳ عملکرد اجتماعی، سؤالات ۳۴ تا ۴۰ عملکرد عاطفی و سؤالات ۴۱ تا ۴۸ عملکرد تحصیلی را مورد بررسی قرار می‌دهند. روایی صوری و محتوایی پرسشنامه با مساعدت اساتید عضو هیئت علمی گروه علوم تربیتی تأیید شد. پایایی پرسشنامه نیز در حالت کلی ۰,۸۶ و برای مؤلفه عاطفی ۰,۷۸، مؤلفه اجتماعی ۰,۸۹ و مؤلفه تحصیلی ۰,۹۲ به دست آمد. تجزیه و تحلیل اطلاعات ابتدا به صورت توصیفی انجام می‌شود که شامل میانگین، انحراف معیار و ... است. برای تحلیل داده‌ها از نرم افزار SPSS و از آزمون تی تک نمونه‌ای و تی دو گروه مستقل استفاده شده است.

یافته‌ها

در جدول زیر، افراد برحسب سطح تحصیلات به سه گروه تقسیم شده‌اند: فوق‌دیپلم، لیسانس و فوق‌لیسانس. نتایج نشان می‌دهد که درصد فراوانی افراد با تحصیلات فوق‌دیپلم ۲۵,۴٪، لیسانس ۵۳,۸٪ و فوق‌لیسانس ۲۰,۹٪ است.

جدول ۱. فراوانی و درصد فراوانی میزان تحصیلات معلمان

فراوانی تجمعی	درصد متغیر	درصد	فراوانی	میزان تحصیلات
۹۱	۲۵,۴	٪۲۵,۴	۹۱	فوق‌دیپلم
۲۸۶	۵۳,۸	٪۵۳,۸	۱۹۵	لیسانس
۱۰۰	۲۰,۹	٪۲۰,۹	۷۶	فوق‌لیسانس

جدول ۲. فراوانی وضعیت تأهل معلمان شهرستان اردبیل

تأهل	فراوانی	درصد فراوانی
متأهل	۲۰۴	۵۶,۳
مجرد	۱۵۸	۴۳,۷
مجموع	۳۶۲	۱۰۰

طبق جدول ۲، ۵۶/۳ درصد از پاسخ‌گویان متأهل و ۴۳/۷ درصد مجرد بوده‌اند.

طبق جدول ۳، ۴۱٫۹ درصد از پاسخ گويان مرد ۵۸٫۱ درصد زن بوده اند

جدول ۳. فراواني وضعيت جنسيت معلمان شهرستان اردبيل

جنسيت	فراواني	درصد فراواني
مرد	۱۵۲	۴۱٫۹
زن	۲۱۰	۵۸٫۱
مجموع	۳۶۲	۱۰۰

طبق جدول ۴، ۶۸ درصد از پاسخ گويان در مدارس دخترانه و ۳۲ درصد در مدارس پسرانه مشغول به تدريس مي باشند:

جدول ۴. فراواني وضعيت جنسيت مدرسه مورد مطالعه

جنسيت	فراواني	درصد فراواني
دخترانه	۳۲	۶۸
پسرانه	۱۵	۳۲
مجموع	۴۷	۱۰۰

طبق جدول ۵ بالاترين فراواني را افراد با سابقه تدريس بين ۱۰ تا ۲۰ سال و كمترين فراواني را افراد داراي سابقه تحصيلي بالاتر از ۲۰ سال تشكيل مي دادند.

جدول ۵. فراواني وضعيت سابقه تدريس در بين معلمان

سابقه تدريس	فراواني	درصد فراواني
كمتر از ۵ سال	۸۰	۲۲
بين ۵ تا ۱۰ سال	۹۵	۲۶٫۵
بين ۱۰ تا ۲۰ سال	۱۱۸	۳۲٫۵
بالاتر از ۲۰ سال	۶۹	۱۹
مجموع	۳۶۲	۱۰۰

سؤال اول: آيا فعاليت هاي فوق برنامه بر عملکرد اجتماعي دانش آموزان تأثير دارد؟

جداول زير اثربخشي فعاليت هاي فوق برنامه درسي بر عملکرد اجتماعي دانش آموزان را موردبررسي قرار داده است. سطح معناداري آزمون يا خطاي آزمون كمتر از حد استاندارد يعني ۰/۰۵ است بنابر اين آزمون معنادار است. يعني فعاليت هاي فوق برنامه درسي بر عملکرد اجتماعي دانش آموزان تأثير دارد. نمره تأثير يا ارزش آزمون ۷/۳ و ميانگين نمرات دانش آموزان در اين مؤلفه ۱۳۵/۸ گزارش شده است.

مؤلفه	تعداد	ميانگين	خطاي ميانگين
عملکرد اجتماعي	۳۶۲	۱۳۵/۸	۵۴/۷۸
نمره تي	درجه آزادي	ميزان معناداري	ميانگين مربعات
۷/۳	۳۶۱	۰/۰۰۱	۳۶۸/۳

سؤال دوم: آيا فعاليت هاي فوق برنامه بر عملکرد تحصيلي دانش آموزان تأثير دارد؟

جدول زير اثربخشي فعاليت هاي فوق برنامه درسي بر عملکرد تحصيلي دانش آموزان را موردبررسي قرار داده است. سطح معناداري آزمون يا خطاي آزمون كمتر از حد استاندارد يعني ۰/۰۵ است بنابر اين آزمون معنادار است. يعني فعاليت هاي فوق برنامه درسي بر عملکرد تحصيلي دانش آموزان تأثير دارد. نمره تأثير يا ارزش آزمون ۸/۸ و ميانگين نمرات دانش آموزان در اين مؤلفه ۳۵/۳ گزارش شده است.

مؤلفه	تعداد	میانگین	خطای میانگین
عملکرد تحصیلی	۳۶۲	۳۵/۳	۲۵/۷
نمره تی	درجه آزادی	میزان معناداری	میانگین مربعات
۸/۸	۳۶۱	۰/۰۰۰	۱۶۸/۴

سؤال سوم: آیا فعاليت های فوق برنامه بر عملکرد عاطفی دانش آموزان تأثير دارد؟

جدول فوق اثربخشی فعاليت های فوق برنامه درسی بر عملکرد عاطفی دانش آموزان را موردبررسی قرار داده است. سطح معناداری آزمون يا خطای آزمون کمتر از حد استاندارد یعنی ۰/۰۵ است بنابراین آزمون معنادار است. یعنی فعاليت های فوق برنامه درسی بر عملکرد عاطفی دانش آموزان تأثير دارد. نمره تأثير يا ارزش آزمون ۶/۹ و میانگین نمرات دانش آموزان در این مؤلفه ۱۹۲/۳ گزارش شده است.

مؤلفه	تعداد	میانگین	خطای میانگین
عملکرد عاطفی	۳۶۲	۳۰/۶	۷۴/۳
نمره تی	درجه آزادی	میزان معناداری	میانگین مربعات
۶/۹	۳۶۱	۰/۰۰۰	۱۹۲/۳

سؤال چهارم: آیا تأثير فعاليت های فوق برنامه بر عملکرد تحصیلی دانش آموزان دختر و پسر متفاوت است؟

وضعیت	تعداد	میانگین	انحراف معیار	نمره فیشر	نمره تی	درجه آزادی	سطح معناداری
دختر	۳۱۰	۳۷/۵	۶/۶	۰/۰۵	۲/۲	۳۶۰	۰/۰۳
پسر	۱۵۲	۳۲/۶	۶/۷				

با توجه به اینکه سطح معناداری آزمون کمتر از حد استاندارد ۰/۰۵ است بنابراین آزمون معنادار است یعنی فعاليت های فوق برنامه بر عملکرد تحصیلی دانش آموزان دختر و پسر متفاوت است میانگین نشان می دهد که تأثير فعاليت های فوق برنامه درسی بر عملکرد تحصیلی دانش آموزان دختر بیشتر از دانش آموزان پسر است.

سؤال پنجم: آیا تأثير فعاليت های فوق برنامه بر عملکرد عاطفی دانش آموزان دختر و پسر متفاوت است؟

با توجه به اینکه سطح معناداری آزمون کمتر از حد استاندارد ۰/۰۵ است بنابراین آزمون معنادار است یعنی فعاليت های فوق برنامه بر عملکرد عاطفی دانش آموزان دختر و پسر متفاوت است. میانگین نشان می دهد که تأثير فعاليت های فوق برنامه درسی بر عملکرد عاطفی دانش آموزان دختر بیشتر از دانش آموزان پسر است.

وضعیت	تعداد	میانگین	انحراف معیار	نمره فیشر	نمره تی	درجه آزادی	سطح معناداری
دختر	۳۱۰	۳۱/۲	۷/۸	۰/۰۵	۳/۳	۳۶۰	۰/۰۲
پسر	۱۵۲	۲۸/۸	۴/۶				

سؤال ششم: آیا تأثير فعاليت های فوق برنامه بر عملکرد اجتماعی دانش آموزان دختر و پسر متفاوت است؟

با توجه به اینکه سطح معناداری آزمون کمتر از حد استاندارد ۰/۰۵ است بنابراین آزمون معنادار است یعنی فعاليت های فوق برنامه بر عملکرد اجتماعی دانش آموزان دختر و پسر متفاوت است میانگین نشان می دهد که تأثير فعاليت های فوق برنامه درسی بر عملکرد اجتماعی دانش آموزان پسر بیشتر از دانش آموزان دختر است.

وضعیت	تعداد	میانگین	انحراف معیار	نمره فیشر	نمره تی	درجه آزادی	سطح معناداری
دختر	۳۱۰	۹۸/۳	۷/۳	۰/۰۶۹	۴/۶	۳۶۰	۰/۰۰
پسر	۱۵۲	۱۲۰/۲	۸/۹				

بحث و نتيجه گيري

فعاليت هاي فوق برنامه درسي به عنوان يكي از اجزاي مكممل آموزش رسمي، نقشي حياتي در توسعه همه جانبه دانش آموزان دارند. اين فعاليت ها كه شامل حوزه هاي متنوعي مانند هنر، ورزش، علوم، و مهارت هاي اجتماعي مي شوند، فرصتي را براي دانش آموزان فراهم مي كنند تا فراتر از مطالب درسي به كسب تجربيات و مهارت هاي جديد بپردازند. اهميت اين فعاليت ها به ويژه در مقطع ابتدائي، كه مرحله اي حساس و پايه اي در فرايند رشد و توسعه کودکان است، بيشتر احساس مي شود. در سال هاي اخير، توجه به تاثيرات فعاليت هاي فوق برنامه بر جنبه هاي مختلف زندگي دانش آموزان افزايش يافته است. فرايند ياددهي و يادگيري، فرايند دوجانبه اي است كه در آن ياددهي با ابتكار و خلاقيت معلم و يادگيري بر اساس مفاهيم و اهداف درس است به نحوي كه هر دو طرف فرايند، معلم و متعلم در اين فعاليت مشاركت داشته باشند. به فعاليت هايي كه بر اساس نوآوري و ابتكار معلمين در كنار تدريس و بر اساس آموزش مفاهيم و اهداف درس به كار گرفته شوند و در داخل يا خارج كلاس انجام شود، فعاليت مكممل گفته مي شود. فعاليت هاي فوق برنامه مجموعه فعاليت هاي سازمان يافته و پيش بيني شده اي است كه به منظور تثبيت، تعميق، آشنائي و كار كرد عملي در طول سال تحصيلي براي دانش آموزان در نظر گرفته مي شود تا به رشد و تعالي، شكوفائي استعدادها و مشاركت در برنامه هاي عملي كمك كند. اين برنامه ها در توسعه تجربيات تربيتي دانش آموزان نقش مهمي دارد (فراگيري مهارت هاي زندگي و حل مسئله)، در عرض برنامه ي درسي قرار گرفته است، نيازهاي فدي دانش آموزان و ويژگي هاي محلي و منطقه اي را مورد توجه قرار مي دهد و بالاخره موجب غناي برنامه ي درسي مي شود. فعاليت هاي فوق برنامه را مي توان كليده عمالي دانست كه در برنامه درسي روزانه براي آن ساعات به خصوص پيش بيني نشده و هدف آن شناسايي و پرورش استعدادهاي نهفته دانش آموزان است. به عبارتي ديگر چنانچه اين فعاليت ها با توجه به شرايط خاص منطقه اي يا اقليمي باشد و يا در راستاي آموزش استعدادهاي خاص فراگيران باشد، فعاليت فوق برنامه گفته مي شود. به طور كلي، يافته هاي اين مطالعه اهميت فعاليت هاي فوق برنامه درسي را به عنوان يك ابزار مؤثر براي بهبود عملکرد اجتماعي، تحصيلي و عاطفي دانش آموزان مقطع ابتدائي تأييد مي كند. تحقيقات نشان مي دهند كه اين فعاليت ها مي توانند نقش مهمي در بهبود عملکرد تحصيلي، تقويت مهارت هاي اجتماعي، و ارتقاء سلامت عاطفي دانش آموزان ايفا كنند. اما هنوز نياز به بررسي هاي بيش تري وجود دارد تا تاثيرات دقيق و جامع اين فعاليت ها بر دانش آموزان مقطع ابتدائي به طور كامل مشخص شود. هدف از اين مطالعه، بررسي تاثير فعاليت هاي فوق برنامه درسي بر عملکرد اجتماعي، تحصيلي و عاطفي دانش آموزان مقطع ابتدائي است. با توجه به اهميت دوران ابتدائي به عنوان پايه اي براي شكل گيري شخصيت و مهارت هاي اساسي کودکان، نتايج اين تحقيق مي تواند راهگشاي برنامه ريزي هاي آموزشي و تربيتي در مدارس باشد. با توجه به بررسي عميق و دقيق، مطالعات و شواهد علمي نشان داده اند كه فعاليت هاي فوق برنامه، با ارائه فرصت هاي تجربی و آموزشي فراگير، توانايي بهبود قابل توجهي در عملکرد تحصيلي دانش آموزان را دارند. اين فعاليت ها از طريق تقويت مهارت هاي ارتباطي، مديريت زمان، حل مسئله، و افزايش انگيزه تحصيلي، به دانش آموزان ابزارهاي لازم را فراهم مي كنند تا بهترين نتايج را در مسير تحصيلي خود به دست آورند. علاوه بر اين، تاثيرات مثبت اين فعاليت ها بر عواطف و روان شناختي دانش آموزان بي انكار نيست. افزايش اعتماد به نفس، کاهش استرس و اضطراب، و تقويت روابط اجتماعي از جمله مزايای عاطفي اين فعاليت ها مي باشد. نتايج

پژوهش در راستای سؤال اول نشان داد که بین فعاليت های فوق برنامه و عملکرد اجتماعي دانش آموزان رابطه وجود دارد به طوري که با بالا رفتن فعاليت های فوق برنامه عملکرد اجتماعي افراد بالا رفته است. پژوهش های اسدزاده (۱۳۹۹)، سواتي (۲۰۱۵)، باربر (۲۰۱۲) و خوبي و همکاران (۱۴۰۲) با اين پژوهش همسو است. در راستای بررسی سؤال دوم پژوهش به اين نتيجه دست يافتيم که فعاليت های فوق برنامه درسي بر عملکرد تحصيلي دانش آموزان تأثير دارد. نمره تأثير يا ارزش آزمون $8/8$ و ميانيگين نمرات دانش آموزان در اين مؤلفه $35/3$ گزارش شده است. در بررسی تأثير فعاليت های فوق برنامه بر عملکرد تحصيلي دانش آموزان اين نتيجه حاصل شد که بین فعاليت های فوق برنامه و عملکرد تحصيلي دانش آموزان همبستگي وجود دارد. نمرات همبستگي نشان می دهد با بالا رفتن فعاليت های فوق برنامه عملکرد تحصيلي افراد بهبود يافته است. پژوهش های سواتي (۲۰۱۵)، خوبي و همکاران (۱۴۰۲) و رودکی (۲۰۱۰)، با اين پژوهش همسو است.

در بررسی تأثير فعاليت های فوق برنامه بر عملکرد عاطفي دانش آموزان اين نتيجه حاصل شد که بین فعاليت های فوق برنامه و عملکرد عاطفي دانش آموزان رابطه دارد؛ به طوري که با بالا رفتن فعاليت های فوق برنامه عملکرد عاطفي دانش آموزان بالا رفته است. پژوهش های اسلوسکی (۲۰۱۳) خوبي و همکاران (۱۴۰۲) و رودکی (۲۰۱۰) با اين پژوهش همسو است.

از بررسی سؤال چهارم پژوهش می توان اين گونه نتيجه گرفت که آزمون معنادار است يعني فعاليت های فوق برنامه بر عملکرد تحصيلي دانش آموزان دختر و پسر متفاوت است. ميانيگين نشان می دهد که تأثير فعاليت های فوق برنامه درسي بر عملکرد تحصيلي دانش آموزان دختر بيشتر از دانش آموزان پسر است. آمار توصيفي آزمون نشان می دهد دختران دارای وضعيت تحصيلي بهتري نسبت به پسران هستند. در بررسی تفاوت تأثير فعاليت های فوق برنامه بر عملکرد عاطفي دانش آموزان دختر و پسر به دست آمد فعاليت های فوق برنامه بر عملکرد عاطفي دانش آموزان دختر و پسر متفاوت است آمار توصيفي آزمون نشان می دهد دختران دارای وضعيت عاطفي بهتري نسبت به پسران هستند. در بررسی تفاوت تأثير فعاليت های فوق برنامه بر عملکرد اجتماعي دانش آموزان دختر و پسر به دست آمد فعاليت های فوق برنامه بر عملکرد اجتماعي دانش آموزان دختر و پسر متفاوت است آمار توصيفي آزمون نشان می دهد پسران دارای وضعيت اجتماعي بهتري نسبت به دختران هستند. در اکثر بررسی های پژوهشگران عوامل جنسيتي و دموگرافيك به عنوان فرضيه فرعي بحث می شوند که در پژوهش های ويگان (۲۰۰۸)، و رودکی (۲۰۱۰)، سرما (۲۰۱۱) و باربر (۲۰۱۲) خوبي و همکاران (۱۴۰۲) به اين مسائل اشاره و همسويی آن با اين پژوهش را اثبات می کند.

موضوع فعاليت های فوق برنامه و تأثير آن بر عملکرد تحصيلي و عاطفي دانش آموزان، يک حوزه پژوهشي پويا و گسترده است. در نهايت، اين مطالعه تأکيد می کند که استفاده هوشمندانه و منظم از فعاليت های فوق برنامه، نقش بسيار مهمی در ارتقاء عملکرد اجتماعي، تحصيلي و عاطفي دانش آموزان ابتدایي دارد. اين تجربيات و تحقيقات اساسي، انگيزه و پيشرفت دانش آموزان را تقويت کرده و راهی برای ارتقاء سطح آموزش و پرورش باکيفيت و مؤثر فراهم کرده اند.

منابع

- اتابکی، علی محمد؛ مصطفی پور، مریم؛ مصطفی پور، جاسم (۱۳۹۳). بررسی تأثیر فعاليت های فوق برنامه بر رشد اجتماعی و عملکرد تحصیلی دانش آموزان دختر مدارس متوسطه شهر مرودشت. همایش ملی علوم تربیتی و روان شناسی.
- احمدی، فاطمه (۱۳۸۴). یادگیری و فعاليت های مکمل و فوق برنامه مجموعه مقالات برگزیده ی همایش تبیین جایگاه فعاليت های مکمل و فوق برنامه تهران : انتشارات رسانه تخصصی.
- اسدزاده، سمیه؛ سیف نراقی، مریم؛ نادری، عزت اله؛ و احقر، قدسی. (۱۳۹۹). طراحی الگوی برنامه درسی فعاليت های فوق برنامه برای دانش آموزان دوره دوم ابتدایی با تأکید بر آموزش محیط زیست. مجله آموزش محیط زیست و توسعه پایدار، ۲۳(۲)، ۱-۱۶.
- خوبی قنبرلو، رضا؛ میکائیلی، سجاد؛ جوادی، فرشاد؛ امیری، مهدی؛ رضوانیان، محمد (۱۴۰۲). بررسی نقش فعاليت های فوق برنامه درسی بر عملکرد اجتماعی. تحصیلی و عاطفی دانش آموزان، اولین همایش بین المللی جامعه شناسی، علوم اجتماعی و آموزش و پرورش با رویکرد نگاهی به آینده، بوشهر.
- رودکی، گ. (۲۰۱۰). تأثیر فعاليت های فوق برنامه بر بهبود عواطف دانش آموزان. مجله ایرانی آموزش و روان شناسی، ۱۷(۱)، ۱-۱۰.
- سهرابی، حمیدرضا. (۱۳۸۸). روان شناسی شخصیت (جلد اول). تهران: انتشارات رشد.
- ظهیری زاده، محمد، (۱۳۸۲). بررسی آسی بهای ناشی از عوامل آموزشگاهی در فرایند یاددهی یادگیری پایان نامه، « دانش آموزان پیش دانشگاهی شهر شیراز کارشناسی ارشد، دانشگاه اصفهان.
- محمدی، محمد و رضایی، شهرام. (۱۳۸۹). مقایسه مهارت های اجتماعی و پیشرفت تحصیلی دانش اموزان مادران شاغل و غیر شاغل، پایان نامه دانشگاه آزاد اردبیل.
- ملکی، حسن (۱۳۸۷). برنامه ریزی درسی (راهنمای عمل) مشهد: نشر پیام اندیشه.
- Agha, M., & Aghaee, M. (2017). The role of extracurricular activities in the holistic development of students. *International Journal of Educational Development*, 55, 109-102.
- Barber, A. (2012). The Effectiveness of Extracurricular Activities on Student Achievement, 1-10.
- bigdeli, M., & babaei, M. (2023). The Effectiveness of Using the Simulation Method on Students' Creativity and Academic Performance. *Teacher Professional Development*, 7(4), 1-12.
- Kafman, A. (2011). The effect of free time Curriculum on social skills of Mashhad high schools students, Faculty of psychology
- Larson, R. W., & Winsler, M. R. (2011). The impact of extracurricular activities on the social emotional and academic development of middle school students. *Journal of School Counseling*, 48(4), 314-305.
- Massoni, E. (2011). Positive Effects of Extra Curricular Activities on Students; "ESSAI, 9(27), 83-87.
- Orc, J., & Shokri, I. (2020). The Role of Using Lesson Plan by the Teacher in the Quality of Learning of Students National Conference on New World Achievements in Education, Psychology, Law and Socio-Cultural Studies.
- Shobeiri, S.M., and Shamsi, Z. (2015). An Interdisciplinary Curriculum on Environmental Education in Higher Education. *Journal of Interdisciplinary Curriculum on Environmental Education in Higher Education. Interdisciplinary Studies in Humanities*, 7(3), 127-145.
- Slobovskiy, I. V. (2013). Vliyanie povsednevnoy deyatel'nosti shkol'nikov na ikh mozgovuyu i povedencheskuyu sistemu. *Izvestiya Rossiyskoy Akademi Nauk. Seriya Psikhologicheskaya*, 71(6), 47-52.
- Swati, S. (2015). The impact of extracurricular activities on students' self-confidence and academic achievement. *International Journal of Education and Research*, 3(1), 12-18.
- Wang, X., & Eccles, J. S. (2015). Is there a reciprocal relationship between extracurricular activities and academic achievement in middle school? *Journal of Youth and Adolescence*, 44(2), 241-225.
- Watson, D., Clark, L. A., & Harkness, A. R. (1994). Structures of personality and their relevance to psychopathology: A description of the leximetric approach. *Journal of Abnormal Psychology*, 103(1), 18-31.